

1. *Quan điểm về nghệ thuật.* – Người đàn bà đẹp ở ngoại thành Mạc Tư Khoa kia có thể là tượng trưng cho nàng Nghệ Thuật. Cái việc có người lặn lội từ phương xa đến tìm nàng cũng là một việc thường của thể nhân với tâm hồn hướng thượng lúc nào cũng muốn vươn mình tới cõi Đẹp. Nhưng có điều đặc biệt là muốn phụng sự Nghệ Thuật phải dốc trọn tâm hồn mình vào. Kẻ không đủ trí kiên nhẫn đức hy sinh mà “bán đồ nhi phế” thì khi trở lại với đời sống thường, chẳng qua chỉ là phần xác mình trở về đó thôi, phần hồn – phần cao quý nhất của mình – đã để lại ở thế giới cao đẹp kia mất rồi.

2. *Quan điểm triết lý.* – Ta thấy câu chuyện này như muốn chứng tỏ: nhiều khi cái ảo xác định cái thực. Chồng bằng xương bằng thịt trở về mà vợ thấy chưa đủ chỉ vì ở người chồng thiếu bóng. Rồi bán hết gia cơ điền sản cũng không từ chỉ cốt sao chuộc được cái bóng về cho con người toàn vẹn.

3. *Quan điểm tâm tình nhân loại.* – Con người không thể dứt được lòng trần nên dù sung sướng đến đâu cũng vẫn nhớ đến quê hương, vẫn nhớ đến vợ con ở nhà. (Cũng là điều Homère đã nói trong Odyssée. Ulysse khước từ mối tình của nàng Circé, khước từ trường sinh bất tử mà chỉ nghe theo tiếng gọi của quê hương.

Hoffmann hoàn toàn gặp chúng ta ở quan điểm thứ ba này. Chàng Từ Thức của chúng ta tuy sống sung sướng nơi động tiên vẫn buồn nhớ cố hương và tha thiết cõi tục.

Nói về điểm triết lý con người phải toàn vẹn, chúng ta không có truyện nào trong tự như “Truyện người mất bóng”, bởi một lẽ rất giản dị là chúng ta chưa hề để mất bóng bao giờ, chúng ta bao giờ cũng sống toàn vẹn, dân tộc ta vốn không bao giờ quá nệ hình thức, chúng ta không phủ nhận vật chất, nhưng biết định đúng giá trị của vật chất và nhất là không bao giờ chịu hoàn toàn nô lệ vào vật chất. Chúng ta vẫn nhận xã hội, vẫn nhận thực tế nhưng luôn luôn tìm cách siêu lên thực tế để còn thỏa mãn cho đời sống tâm linh nữa. Khi giáo lý của ông Khổng đủ rồi ta đi vào thế giới siêu thoát của Lão Trang. Với chúng ta không có sự cách biệt lớn lao giữa các thế giới. Tiên giới, trần giới, cõi âm hầu như có sự giao tế hằng nhật không hề khiến ta phải ngỡ ngàng. Tây phương cũng có đi tìm đến những thế giới huyền bí nhưng với sự cố gắng rõ ràng.

Ở Hoffmann chúng ta được chứng kiến cảnh kinh hoàng mất bóng. Ở truyện “**Người thiếu phụ Nam Xương**” của ta cũng có một cảnh kinh hoàng khi người cha thấy bóng của mình hiện lên tường và đưa con khoanh tay lại chào cha. Bỏ em tôi đến mới về. Lúc đó người cha mới tỉnh ngộ biết rằng mình đã nghi oan vợ hiền để đến nỗi nàng đành thác oan.

Nói về nghệ thuật tả sự đột ngột và nghệ thuật dựng nên những tình tiết ly kỳ thì hai truyện “Người mất bóng” “Thiếu phụ Nam Xương” đều ngang nhau. Cái khác chính ở chỗ người mất bóng đau đớn và điên cuồng trong cô quạnh, người chồng nàng thiếu phụ Nam Xương đau đớn mà vẫn tiếp tục gây dựng cho con. Người Đông phương nói chung và người Việt nói riêng bao giờ cũng có lối sống tập thể chứ không nặng sắc thái cá nhân như Tây phương.

Điều khác nữa là người mất bóng tha thiết đi tìm chuộc lại bóng mà không được. Còn người chồng kia đã để mất tình cao quý chung thủy của người vợ, vẫn có thể tục huyền để có một mối tình chung thủy khác mà không làm. Không làm vì thấy chính mình không xứng đáng với bất kỳ mối tình chung thủy nào của kẻ khác nữa. Thành thử cái chân lý của ta rõ ràng không có tính cách khách quan tuyệt đối mà là sự hòa hợp giữa chủ quan và khách quan.

Nếu trong khoa hùng hồn có điều mâu thuẫn mà ta gọi là “*sự im lặng hùng hồn*”, nếu trong âm nhạc có cái im lặng thật hàm súc:

Nước suối lạnh giầy mình ngừng dứt,

Ngừng dứt nên phút bật tiếng tơ.

Âm thầm, đau giận, ngán ngơ,

Tiếng tơ lặng ngắt bây giờ càng hay.

(Tỳ bà hành)

Hàm xúc đến như khi tiếng vừa dứt, cảnh vật càng nặng u hoài: